OIKEUSMINISTERIÖ

LsN Veli-Pekka Hautamäki
Demokratia- ja julkisoikeusosasto
Oikeusministeriö

LAUSUNTO

28.3.2022

Eduskunnan perustuslakivaliokunnalle

HALLITUKSEN ESITYS EDUSKUNNALLE LAIKSI TIEDUSTELUTOIMINNAN VALVONNASTA ANNETUN LAIN MUUTTAMISESTA (HE 28/2022 vp)

Perustuslakivaliokunta on pyytänyt oikeusministeriöltä lausunnon otsikossa mainitussa asiassa. Esityksessä ehdotetaan, että tiedustelutoiminnan valvonnasta annettuun lakiin (121/2019) lisättäisiin sääntely tiedusteluvalvontavaltuutetun sijaisesta, joka tiedusteluvalvontavaltuutetun estyneenä ollessa hoitaisi hänen mainitusta laista johtuvia tehtäviään vastaavin toimivaltuuksin.

Oikeusministeriö toteaa lausuntonaan kunnioittavasti seuraavan.

Yleistä

Ehdotetussa uudessa 20 a §:ssä säädettäisiin tiedusteluvalvontavaltuutetun sijaisen toimivaltuuksista, sijaisen kelpoisuusvaatimuksista ja sijaisen määräämisestä tehtäväänsä. Tiedusteluvalvontavaltuutetun keskeinen asema ja merkittävät toimivaltuudet tiedustelutoiminnan laillisuusvalvonnassa huomioon ottaen hallitus on arvioinut ja pitää perusteltuna, mainitun sääntelyn nyt puuttuessa, että valtuutetun sijaisesta tulee säätää lailla. Tällöin huomiota pitää kiinnittää sijaisen taitoihin ja kykyyn selviytyä tarvittaessa vaativista tiedustelutoiminnan laillisuusvalvontaan liittyvistä toimivallan käyttötilanteista, kuten esimerkiksi tiedustelumenetelmän käytön keskeyttämisestä tai lopettamisesta. Esityksen pääasialliset vaikutukset kohdistuvat tiedusteluvalvontavaltuutetun viranomaistoiminnan keskeytymättömyyden ja toimivaltuuksien käyttömahdollisuuksien varmistamiseen tiedustelutoiminnan laillisuusvalvonnassa.

Sijaisen kelpoisuusvaatimukset

Ehdotetun 20 a §:n 2 momentin mukaan tiedusteluvalvontavaltuutetun toiminnon henkilöstöstä määrättävän sijaisen kelpoisuusvaatimuksina olisivat soveltuva ylempi korkeakoulututkinto ja hyvä perehtyneisyys viran tehtäväalaan. Koulutuksen osalta vaatimuksena ei olisi siis oikeustieteen ylempi korkeakoulututkinto kuten tiedusteluvalvontavaltuutetulla, mutta esityksen perusteluihin viitaten sijaisella tulisi olla oikeudellista osaamista, johon liittyvät perusvalmiudet yleensä saavutetaan merkittävältä osalta opintojen kautta. Hyvä perehtyneisyys voitaisiin perusteluihin viitaten saavuttaa hankitulla kokemuksella tiedusteluvalvontavaltuutetun

toiminnon tehtävissä tai muulla vastaavalla laillisuusvalvontatehtäviin liittyvällä perehtyneisyydellä, jolla myös mahdollisesti voitaisiin osoittaa henkilön oikeudellista osaamista soveltaa laissa olevia toimivaltasäännöksiä.

Sijaisen riippumattomuus

Ehdotetussa 20 a §:n 2 momentissa säädettäisiin, että sijaisella ei saa olla sellaisia sidonnaisuuksia, jotka ovat omiaan vaarantamaan valvontatehtävän asianmukaista ja riippumatonta hoitamista. Tämä vastaa lain 6 §:n 3 momentin sääntelyä, jossa edellytetään tiedusteluvalvontavaltuutetulta riippumattomuutta.

Sijaisen riippumattomuutta takaisi hänen määräämisensä kolmeksi vuodeksi kerrallaan, mikä nimenomaisesti säädettäisiin 20 a §:n 3 momentissa.

Sijaiseksi määrääminen

Ehdotetun 20 a §:n 3 momentin mukaan valtioneuvosto siis määräisi sijaisen valtuutetun henkilöstöstä kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Ennen määräyksen antamista olisi kuultava tiedusteluvalvontavaltuutettua ja varattava tiedusteluvalvontavaliokunnalle tilaisuus lausua mielipiteensä asiasta. Määräys sijaiseksi päättyisi, kun sijainen ei enää kuulu valtuutetun henkilöstöön tai on muutoin estynyt hoitamasta valtuutetun henkilöstölle kuuluvia tehtäviä.

Sijainen määrättäisiin ehdotuksen mukaan valtuutetun henkilöstöstä. Hallituksen esityksessä on arvioitu, että sijaisjärjestely olisi toteutettavissa toiminnon nykyisen henkilöstörakenteen puitteissa. Esityksen valmistelun aikana toteuttamisvaihtoehtona arvioitiin apulaistiedusteluvalvontavaltuutetun viran perustamista, mutta tiedusteluvalvontavaltuutetun toiminnon työtilanne ei hallituksen arvion mukaan kuitenkaan edellytä uuden viran perustamista sijaisjärjestelyä varten.

Sijaisen määräämisen säätäminen valtioneuvoston tehtäväksi on perusteltua paitsi siksi, että sijaisella olisi käytössään merkittäviä tiedustelutoiminnan laillisuusvalvontaan liittyviä toimivaltuuksia, myös päätöksenteon läpinäkyvyyden ja päätöksentekoon kohdistuvan valtioneuvoston oikeuskanslerin laillisuusvalvonnan vuoksi. Sijaisen määräämistoimivallan osalta voidaan pitää johdonmukaisena, että tiedusteluvalvontavaltuutetun nimittävä valtioneuvosto määräisi sijaisen.

Tiedusteluvalvontavaltuutettua kuultaisiin ennen sijaisen määräämistä, jolloin valtuutettu voisi tuoda valtioneuvoston tietoon näkemyksensä toimintonsa henkilöstöstä ja sijaisen määräämisestä. Myös eduskunnan tiedusteluvalvontavaliokunnalle olisi lain mukaan varattava tilaisuus lausua mielipiteensä asiasta, mikä osaltaan asianmukaisesti järjestäisi parlamentaarisen valvonnan ja tiedusteluvalvontavaltuutetun tehtäviin kuuluvan laillisuusvalvonnan kokonaisuutta (PeVM 9/2018 vp, s. 8).

Lain voimaantulo

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että laki tulisi voimaan mahdollisimman pian. Tätä perustelee se, että riski tiedusteluvalvontavaltuutetun tiedustelutoimintaan kohdistuvien laillisuusvalvontatoimenpiteiden keskeytymisestä ja sitä kautta tilanteesta, jossa tiedusteluvalvontavaltuutetun toimivaltuuksia ei voida käyttää, on olemassa niin kauan, kuin valtuutetun sijaisjärjestelyä ei ole toteutettu ja valtuutettu tulee estyneeksi hoitamasta tehtäviään.